

vatska imena. Jednako tome i toponomastiku dubrovačkog kraja i šireg akvatorija i kopnenog zaleđa.

Dubrovnik je održavao veoma konjunkturne trgovačko-pomorske veze. One sežu do Katalonije i Krete, te prekojadranskih gradova i luka kao što su područja Apulije, Marke, romanje i Venecije. Jednako tome sidre se dubrovački brodovi u lukama istočne jadranske obale od Istre do Drača.

U kopnenom dijelu Dubrovčani zalaze u duboko zaleđe u Ugarsku, Hrvatsku, Bosnu, Hum, Slavoniju (općenito zaleđe), Srijem, Rašku, Travunju i Duklju. Hodočaste u Italiju i Španjolsku.

U gospodarskom pogledu iz sadržaja se ispisa razabire mnogostrukost obrta i obrtnika. Spominju se: zlatari, postolari, kožari, krznari, krojači, klesari, zidari, obrađivači sukna, drvodjelci, brodograditelji/kalafati, mesari, kotlari, izrađivači kupa, klobučari, kovači i potkivači, sarači, izrađivači kašika, zdjelari, ribari i dr. Malo je hrvatskih primorskih gradova u kojima buja tako raznolik obrtnički život.

Građani se bave i drugim zanimanjima. Zapisani su: ljekarnici, slikari, vrtlari, sluge i sluškinje, trgovci, krčmari, krčmarice, podrumari, liječnici, pa i zubari.

Obrtnici su izrađivali finalne zlatarske i srebrne proizvode: prstene, naprstke, čaše, kaleže, lančiče, pehare, vrčeve, opasače, ogrlice i općenito nakit: dugmad, naušnice, narukvice i sl.

Velik je izbor tkanina i sukna za izradu odjeće, rublja, posteljine od vune, lana perja, pamuka, svile, kao što su: stolnjaci, pokrivači, blazine, kape, rukavice, plaštevci, ogrtači, kabanice, košulje, suknje i sukniće, rupci, plahte, jastuci, madraci, čilimi itd.

Iz nabiranja ostavštine u oporukama može se steći uvid u predmete kućanstva. Nabrojene su: preslice, sjedalice, klupe, stolovi, zdjele, umivaonici (od kamena i bronz), kotlovi, kotlići, bokali, krčazi, bukare, broncini, kovčezi, škrinjice, košare, badnjevi, kace, bačve, vjedra, plitice, svjetiljke, svijeće, krušne peći, mlinski kameni, rogožine, noževi različitih namjena i sl.

Može se obratiti pozornost i na vrste oružja koje su nosili ili upotrebljavali: strijela, tobolac, mehanizam za natezanje strijele, štit, mač, koplje, oklop za noge, zaštitne rukavice, nazuvci, pancirna košulja, buzdovan, čekić, malj, sjekira.

U ovim ispisima nalaze se podaci o crkvenom inventaru, bogoslužnoj odjeći, hodočašćima i sl.

U školstvu se spominje učitelj i učenik. Pojedinci posjeduju knjige (kodekse). Pobožne osobe oporučuju brevijare, psaltire i molitvenike. Spominju se i krunice. Oporučuju se i knjige potrebne za studij.

Ovo je samo izvadak iz mnoštva materijala sadržanog u ovim notarskim spisima.

Malo ima jadranskih i sredozemnih komuna u kojima su u ovolikom broju sačuvane notarske knjige iz XIII. stoljeća i ovakve vrste. Stoga objavljivanje tih knjiga uvijek pobuđuje povijesno-znanstvenu pozornost. To vrijedi i za ovo izdanje.

Knjiga je popraćena instruktivnim Predgovorom na hrvatskom i engleskom jeziku, te odgovarajućim kazalima imena, mjesta i materije

Mario Strecha

CROWN, CHURCH AND ESTATES,
CENTRAL EUROPEAN POLITICS IN THE SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES
izdanje: Macmillan, Academic and Professional, London, 1991. XXXI+321 str.

U nizu međunarodnih studijskih sastanaka koje posljednjih godina organizira Škola za slavenske i europske studije (School of Slavonic and European Studies) Londonskog sveučilišta, održan je 5-8. siječnja 1988. u Londonu simpozij pod naslovom »Kruna, Crkva i Staleži, srednjoeuropska politika šesnaestog i sedamnaestog stoljeća«. Uspjeh znanstvenog skupa potakao je organizatore na izdavanje ovog zbornika radova, čiji su urednici i koordinatori R. J. W. Evans (Oxford) i T. V. Thomas (London).

Knjiga se sastoji od 20 proširenih referata istaknutih znanstvenika s raznih europskih i američkih sveučilišta. Središnja tema je krizno razdoblje od pojave protestantske Reformacije do uspjeha katoličke Proturreformacije u zemljama Habsburške Monarhije. Pojedini referati prikazuju i političke napetosti ranijeg razdoblja bez kojih se previranja

XVI. i XVII. stoljeća ne bi mogla razumjeti i proširuju razmatranje problematike - usporedbe radi - na šire područje Svetog Rimskog Carstva i Poljske.

Navodimo autore i njihove referate po redu kojim su objavljeni u knjizi: 1. Volker Press (Tübingen) »Sustav staleža u austrijskim nasljednim zemljama i u Svetom Rimskom Carstvu: usporedba«, 2. Winfried Eberhard, (Bochum) »Politički sustav i idejne tradicije češkog *Ständestaat*-a od trinaestog do šesnaestog stoljeća«, 3. Alfred Kohler (Beč) »Ferdinand I i staleži: između sukoba i suradnje, 1521-64«, 4. Günther R. Burkert (Graz) »Protestantizam i obrana sloboda u austrijskim zemljama pod Ferdinandom I«, 5. Sergij Vilfan (Ljubljana) »Kruna, staleži i financiranje obrane u Unutrašnjoj Austriji, 1500-1630«, 6. László Makkai (Budimpešta) »Kruna i Šabori Ugarske i Transilvanije u šesnaestom stoljeću«, 7. Gernot Heiss (Beč) »Vladari, isusovci i počeci Proturreformacije u habsburškim zemljama«, 8. István Bitskey (Debrecen) »Collegium Germanicum Hungaricum u Rimu i početak Proturreformacije u Mađarskoj«, 9. Kálmán Benda (Budimpešta) »Habsburški apsolutizam i otpor ugarskih staleža u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću«, 10. Jaroslav Pánek (Prag) »Vjersko pitanje i politički sustav u Češkoj prije i poslije bitke na Bijeloj gori«, 11. Josef Válka (Brno) »Moravska i kriza staleškog sustava u zemljama češke krun«, 12. Winfried Schulze (Bochum) »Staleži i problem prava na oružani otpor u teoriji i praksi u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću«, 13. Gottfried Schramm (Freiburg im Breisgau) »Oružani sukob u istočnoj-srednjoj Europi: protestantska plemićka oporba i katolički kraljevski privrženici, 1604-20«, 14. Inge Auerbach (Marburg) »Češka oporba, Poljska-Litva i izbijanje Tridesetogodišnjeg rata«, 15. Robert Birely (Chicago) »Ferdinand II: osnivač Habsburške monarhije«, 16. Georg Heilingsetzer (Beč) »Austrijsko plemstvo 1600-50: između dvora i staleža«, 17. Katalin Peter (Budimpešta) »Borba za protestantsku vjersku slobodu na ugarskom saboru 1646-47«, 18. Antoni Maczak (Varšava) »Vjeroispovijesti, slobode i unija Poljska-Litva«, 19. Orest Subtelny (Toronto) »Ugovorni princip i pravo na oružani otpor u Ukrajini i Moldaviji«, 20. H. G. Koenigsberger (London) »Epilog: Središnja i zapadna Europa«.

Struktura knjige je, kao što u uvodnom eseju ističe R. J. W. Evans, trostruko tripartitna, u geografskom, tematskom i kronološkom pogledu.

Prostor Srednje Europe pod habsburškom vlašću sastoji se od tri velika dijela, austrijskog, češkog i ugarskog, a svaki od ovih dijelova sastavljen je od tri cjeline. *Nasljedne habsburške zemlje* su Nadvojvodstvo Gornja i Donja Austrija, Prednjeaustrijske i Unutar-njoaustrijske zemlje, *češku krunu* čine Češko kraljevstvo, markgrofovija Moravska te Vojvodstvo Slesko i Lužičko, a *Ugarsko kraljevstvo* (kako se pojednostavljeno naziva) turskim je napredovanjem razbijeno u tri dijela od kojih je samo najzapadniji pod habsburškom vlašću.

Tri teme (odnosno vlasti) simbolizirane su s tri riječi u naslovu: *kruna* (vladar odnosno monarhije) i *crkva*, tj. svjetovna i duhovna vlast, koje se bore za prevlast već u srednjem vijeku, te *staleži* (njem. Stände, engl. estates prema lat. status), treća sila koja od konca srednjeg vijeka želi sudjelovati u vlasti. Kao »privilegirana korporacija političkog naroda« staleži djeluju na saborima: njemačkom državnom saboru (Reichsrat), na zemaljskim saborima (Landesrat), na Poljskom saboru (sejm), na Češkom saboru (Snem), na Mađarskom saboru (Országgyűlés) kao i »na manje poznatim saborima« (!) kao što su Transilvanski i Hrvatski sabor.

Treća je kronološka trihotomija koju autori slijede »od statičke slike« do dinamičnih promjena, u razdobljima *prije*, *u toku* i *poslije* »duboke krize političkog autoriteta početkom sedamnaestog stoljeća«.

Struktura knjige odražava složenosti i višeslojnost problematike koje se političkoj povijesti nameće novim istraživanjima gospodarske, društvene i misaone sfere. Rezultati izneseni u ovom djelu trebali bi u tom smislu upotpuniti dosadašnje povijesne ocjene zbivanja u srednjoj Europi u XVI. i XVII. stoljeću i usmjeriti ih novim putem.

Kao što se iz prije navedenih naslova vidi, hrvatski povjesničari na ovom znanstvenom skupu nisu bili predstavljeni ni jednim referatom. Ipak, neki su se znanstvenici - u okviru svojih tema - dotakli Hrvatske i Hrvata.

U referatu »Kruna, staleži i financiranje obrane u Unutrašnjoj Austriji, 1560-1630« S. Vilfan naglašava tursku opasnost koja je prijetila Ferdinandu I (i njegovim nasljednicima), staležima Stajerske, Kranjske i Koruške, a najviše Hrvatskoj (svedenoj na ostatke ostataka) što ih je prisililo na zajedničku obranu. Sažeto je prikazano stvaranje i uzdržavanje Vojne krajine. Reformacijske ideje dotakle su tek na kratko vrijeme rubne krajeve Hrvatske, vjersko pitanje bilo je sporedno u odnosima vladara i hrvatskih staleža, dok su

unutarnjeaustrijski staleži financiranje protuturske obrane uvjetovali ustupcima u pogledu vjerskih sloboda.

Sličnu misao iznosi i G. Schramm u referatu »Oružani sukob i istočnoj-srednjoj Europi... 1604-20«. U Unutarnjeaustrijskim zemljama blizina turske prijetnje odvratila je plemstvo uključeno u obranu svoje domovine od suprotstavljanja svom vladaru zbog religioznog razmimoilaženja. U Hrvatskoj, još neposrednije ugroženoj od Turaka, u kriznom razdoblju nisu postojali preduvjeti da se zbog vjerskih razloga pomute odnosi s katoličkim vladarom. Protureformacija je još prije 1600 svladala sva protestantska gibanja. Značajna većina hrvatskog naroda nikad se nije pokolebala u svojoj odanosti katoličkoj vjeri.

I. Bitskey u prikazu kolegija Germanicum Hungaricum navodi da je jedan od prvih studenata (od 1559) bio »Hrvat Martinus Ivitius«, spominje, na primjer, Fausta Vrančića (i neke druge prelate), ali ne kaže da su bili Hrvati.

R. Bireley u studiji o Ferdinandu II ističe ulogu isusovaca u vjerskoj obnovi habsburških zemalja, osobito u odgoju intelektualne elite. Nabrajajući isusovačke kolegije kojih je osnutak i napredovanje pomogao Ferdinand II navodi i »Zagreb in Croatia«.

U završnom referatu H. G. Koenigsberger analizirajući činjenice usporedbom kojih bi se mogao bolje razumjeti razvoj apsolutizma u Srednjoj Europi vraća se na misao prof. Vilfana da su ratne nedaće i nametanje stalnih poreza za obranu zemlje slabile moć staleža u Hrvatskoj i Unutarnjoj Austriji dok je nasuprot tome rasla moć habsburških vladara.

Gledajući i nadalje iz hrvatskih perspektiva prikaz ove knjige ne bi bio potpun da se ne osvrnemo na neke naoko sitne manjkavosti, koje su vjerojatno promakle oku urednika i izdavača. Na početku knjige je zemljopisna karta *Habsburg Empire in 1660*, koja osim zemalja pod habsburškom vlašću zahvaća i velikim slovima označava i druge zemlje (npr. na zapadu Francusku, na sjeveru Dansku, Švedsku, Prusku, na istoku Ukrajinu, Transilvaniju i Vlašku), dok je na jugu karta prekinuta preko teritorija pod vlašću Habsburgovaca, tj. preko dijela Hrvatske, pa se ni ne vidi do kuda su sezali tužni »ostaci ostataka« koji se spominju u knjizi. Dio nekadašnjeg Ugarsko-hrvatskog kraljevstva pod habsburškom vlašću označen je kao *Kingdom of Hungary* (napisano, istina, sjeverno od Drave, ali bez oznake ikakve, makar pokrajinske granice), a hrvatskog imena na karti uopće nema, što više grad Zagreb ucrtan je na njoj mnogo južnije od rijeke Save i to u Kranjskoj (Carniola).

Zvezdana Sikirić

LELJA D O B R O N I Ć, POVLJESNI SPOMENICI GRADA ZAGREBA, svezak XXII
RAZNI PROTOKOLI, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1992.

Ugledna zbirka povijesnih izvora vezanih uz grad Zagreb - Monumenta historica civitatis Zagradiensis - izlazi još od 1889. godine kada ju je pokrenuo Ivan Krstitelj Tkalčić. Do danas je izašao 21 svezak koji sadržava raznorodnu povijesnu građu (isprave, sudski pozivi, knjige računa...). Sada je objavljen i 22. svezak pod naslovom »Protocolla varia« - »Razni protokoli«.

Prvih 11 svezaka izašlo je pod Tkalčićevim uredništvom i u njima je prezentirana građa za povijest Zagreba do 1526. g. Poprativši svaki svezak opširnim uvodom Tkalčić je ujedno, uz objavljivanje građe, napisao i prvu iscrpnu povijest grada Zagreba u srednjem vijeku.

Nakon Tkalčićeve smrti 1905. godine uprava grada povjerila je objavljivanje građe Emiliju Laszowskom. No, kako je građa za razdoblje nakon 1526. g. bila u jako lošem stanju, došlo je do prve veće stanke u izdavanju MHCZ-a jer je Laszowski morao prvo svu tu građu konzervirati, pa tek onda objavljivati. Tako je 12. svezak izašao tek 1929. godine. Sljedećih 7 svezaka (XII-XVIII) izašlo je pod njegovom redakcijom i obuhvatilo razdoblje od 1526. do 1700. godine; a unutar njega različitu građu - isprave, knjige računa, sudbene pozive i presude te zapisnike sjednica gradske uprave. Laszowski je promijenio donekle koncepciju serije, nije više pisao opširne povijesne uvode, nego samo

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.